

A nemzetközi turizmus környezeti hatásai

A fejlődő országok egyre növekvő mértékben fordulnak a turizmus felé, hogy bővítsék gazdaságukat, ösztönözzék a beruházásokat és növeljék devizabevételeiket. **A világ 49 legkevesbé fejlett országában a turizmus az olaj után a második legfőbb devizaforrás.** A turizmus azonban a világ egyik legkevesbé szabályozott iparága, ami súlyos következményekkel jár a világ ökológiai rendszereire, közösségeire és kultúráira. A szállodaipar, a turisták szállítása és egyéb tevékenységek rengeteg energiát, vizet és más erőforrást emésztnek fel, ezzel együtt szennyeznek, szemetet termelnek ott, ahol nincsenek felkészülve arra, hogy megbirkózzanak ezzel. Sok település számára kulturális törést és más nemkívánatos változást is okoz a turisták megnövekedett száma. *(L. 1. és 2. ábra.)*

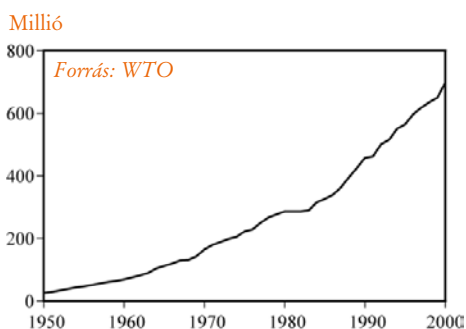
A turizmus jó és rossz hatásainak terjedésével egyre fontosabb, hogy mindezt fenntarthatóbb útra tereljük. Ehhez az egész szektort érintő, mély változásokra lesz szükség, amelyek messze az ökoturizmuson túlra terjednek. Az érdekeltek – kormányok, a turisztikai ipar, nemzetközi szervezetek, civil szervezetek, vendéglátó közösségek és maguk a turisták – széles körét kell majd bevonnani minden szinten a fenntarthatóság megteremtésébe.

A turizmus környezeti hatásai már a megérkezés előtt jelentkezhetnek. Tanulmányok szerint a turisták energiafogyasztásuk 90 százalékát az úti célhoz való eljutásra és az onnan való visszatérésre fordítják. **A turisták szállításának elsődleges eszközei ma már a repülőgépek: a nemzetközi turisták mintegy 43 százaléka repülőgéppel közelíti meg úti célját, 42 százaléka használja a közúti közlekedést, 15 százaléka pedig hajóval vagy vasúton utazik.** A légi közlekedés különösen fontos a fejlődő országok esetében, ahol egyes országokba a turistáknak legalább 90 százaléka repülővel jut el.

A légi közlekedés fellendülése a világ ökológiailag legérzékenyebb helyeit is elérhető közelségbe hozta. Az ipari országok turistái magukkal viszik intenzív fogyasztásra épülő életstílusukat, növelve ezzel az ökorendszerekre és erőforrásokra gyakorolt nyomást. Azonban kevés fejlődő ország kormánya képes arra, hogy a látogatóktól megvédje turisztikai értékeit. **A nemzetközi légi utasok 57 százaléka turista.**

A légi közlekedés a szén-dioxid és a globális éghajlatváltozásért felelős egyéb üvegházgázok kibocsátásának

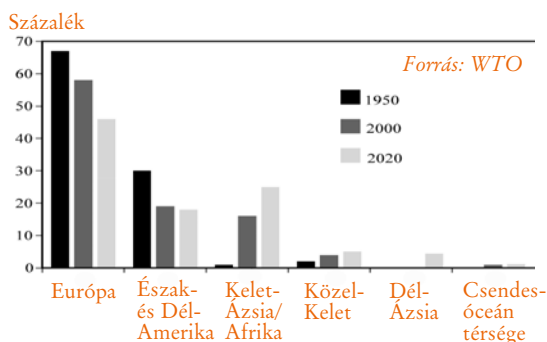
Forrás: A világ helyzete 2002. évi kötete. Kiadja a Föld Napja Alapítvány.

1. ábra. Nemzetközi turisták száma, 1950–2000

egyik leggyorsabban bővülő forrása a világon – az Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (IPCC) szerint 1992-ben az üvegházgázoknak nagyjából 3,5 százalékát a repülőgépek bocsátották ki – és ez az arány várhatóan tovább fog növekedni, ahogyan a légi közlekedés fejlődik. A repülőgépek gázkibocsátása is hozzájárul a globális felmelegedéshez, amely már most világszerte növeli a tengerek vízszintjét,

2. ábra. A nemzetközi turisták számának régiónkénti megoszlása, 1950–2000, valamint becslések 2020-ra

károsítja a korallzátonyokat, veszélyeztetve az olyan alacsonyan fekvő trópusi országok gazdaságát, mint a Maldív-szigetek, ahol a turizmus adja a devizabevétel több mint 85 százalékát. (L. 1. táblázat.)

Amikor a turisták elérik úti céljukat, azzal, hogy alszanak, esznek, vásárolnak és szórakoznak, egyre több kárt okoznak környezetüknek. A természeti és a falusi táj gyorsan átalakul utakká, repülőterekké, szállodákká, ajándékboltokká, parkolóhelyekké és egyéb létesítményekké, tönkretéve a látványt, a vadvilág élőhelyeit és más olyan területeket, amelyek a vidék fő vonzerői.

A világ szállodái és azok vendégei naponta rengeteg energiát és anyagot használnak el, amelyben benne van a szobák fűtéséhez és hűtéséhez, a folyosók világításához, az ételek főzéséhez használt energia, valamint a mosáshoz, az úszómedencék feltöltéséhez és a golfpályák locsolásához szükséges víz. Az erőforrások ilyen mérvű felhasználása nemcsak költséges, hanem a környezetben is kárt tehet.

A szállodai helyek száma világszerte több mint 25 százalékkal nőtt 1990 és 1998 között, s a becslések szerint elérte a 15 milliót. A tendencia a nagyobb szállodáknak kedvez, főleg az új célpontokon. A Zambia és Zimbabwe határán lévő világhírű Viktória-vízesésnél egy új, több millió dolláros szállodát építettek, csu-

1. táblázat. A nemzetközi turizmusra legtöbb pénzt kiadó és abból a legtöbb bevételt nyerő 10 ország és részesedésük aránya, 2000

Pénzt költők	Részesedésük az egészből (százalék)	Pénzt keresők	Részesedésük az egészből (százalék)
Egyesült Államok	14,0	Egyesült Államok	18,0
Németország	10,0	Spanyolország	6,5
Egyesült Királyság	7,7	Franciaország	6,3
Japán	6,6	Olaszország	5,8
Franciaország	3,6	Egyesült Királyság	4,1
Olaszország	3,2	Németország	3,7
Kanada	2,6	Kína	3,4
Hollandia	2,5	Ausztria	2,4
Kína	n.a.	Kanada	2,3
Belgium/Luxemburg	n.a.	Görögország	1,9
A 10 ország összesen	50,2	A 10 ország összesen	54,4

n.a. = nincs adat.

pán néhány méterre a víztől. A Zambezi folyó ott már mosószerektől, szeméttől és a közeli szállodákból származó emberi hulladéktól szennyes – a regionális turizmus rossz tervezésének eredményeként. A turistalétesítmények is hozzájárulnak Izrael híres Holt-tengerének kiszáradásához: az utóbbi 50 évben a vízszint mintegy 40 métert apadt, terméketlen, sós, iszapos lapályokat hagyva hátra, amelyek nem kedveznek az őshonos növényeknek és madaraknak. A környezetvédők jóslata szerint a kiszáradás jelenlegi ütemével 2050-re a Holt-tenger teljesen eltűnhet.

Azokon a helyeken, ahol kevés a friss víz, a turisták és a turisztikai létesítmények túlzott fogyasztása elvonhatja a készleteket a helyi lakosok és gazdálkodók elől, súlyosbítva a hiányt és emelve a közszolgáltatások árát.

Grenadában a turisták hétszer annyi vizet használnak, mint a helyi lakosok, és aszályok idején a külföldi tulajdonú szállodák előnyt élveznek az ott élő emberekkel szemben. Malajzia egyik szigetén pedig egy népszerű golfpálya évente annyi vizet fogyaszt el, mint egy húszezres lélekszámú falu. A Fülöp-szigeteken a szállodák és éttermek számára elvont víz az öntözést veszélyezteti a 3000 éves Banaue teraszos rizsföldjein, amely a kulturális örökség egyik fontos helye.

A víz, az energia és egyéb erőforrások használata mellett a turizmus nagy mennyiségű hulladékot termel. Az ENSZ Környezeti Programja (UNEP) becslése szerint **egy átlagos turista naponta nagyjából 1 kilogramm szilárd szemetet hagy maga után.** A szállodák, uszodák, golfpályák, kikötők és más létesítmények naponta sokféle ártal-

mas hulladékot állítanak elő, köztük szintetikus vegyszereket, kőolajat, tápanyagokat és betegséget okozó anyagokat. Ha ezt a hulladékot nem megfelelően helyezik el, kárt okoz a környező ökológiai rendszerekben, megfertőzi a vízforrásokat és árt a vadvilágnak.

A fejlődő világban sok idegenforgalmi létesítménynek **nem megfelelőek vagy egyáltalán nincsenek szennyvíztisztító berendezései**, részben a gyenge környezeti törvények, részben pénz, megfigyelő berendezés és képzett személyzet hiánya miatt. Most éppúgy, mint 1990-ben, a thaiföldi Pattaya 22 000 tengerparti szállodai szobájának egyike sincs szennyvíztisztítóhoz kapcsolva; és éppúgy, mint 1996-ban, a város szennyvizének csak 60 százalékát tisztítják. 1994-ben a Karib-tengeri régióban a szállodák szennyvizüknek még mintegy 80-90 százalékát megfelelő kezelés nélkül engedték bele a part menti vizekbe a strandok közelében, veszélyeztetve a korallzátonyokat és a mangroveerdőket.

A körutazásokat lebonyolító **üdülőhajók** hírhedt szemetelők. Az utasok száma világszerte csaknem megkétszereződött 1990 és 1999 között, s elérte az évi 9 milliót. A San Francisco-i Kék-víz Hálózat szerint egy egyhetes úton egy átlagos üdülőhajó mintegy 3,8 millió liter szürke vizet (a lefolyókból, zuhanyozókból és a mosodából származó víz), 795 000 liter szennyvizet, 95 000 liter olajos vizet, 8 tonna szemetet, 416 liter fényképezési vegy-

szert, valamint 19 liter száraz tisztítás utáni szemetet termel. Sok régi, elavult hajó számára kevés más alternatíva marad, mint e szemetet zömét a tengerbe dobni. **Becslés szerint a világ üdülőhajói mintegy 90 000 tonna tisztítatlan szennyvizet és szemetet bocsátanak az óceánokba minden nap.** Ehhez még hozzáadódik az a be nem vallott mennyiség, amelyet illegálisan dobnak a tengerbe; az egyik nagy port felvert eset a Royal Caribbean Cruisesé: 1999 júliusában 18 millió dolláros rekordbírsággal sújtották 21 rendbeli olajos víz és más szennyezés amerikai vizekbe bocsátása miatt, és amiatt, hogy megpróbálták elleplezni a bűntényt.

És a problémák várhatóan súlyosbodni fognak, hiszen a hajógyarak nagy buzgalommal igyekeznek kielégíteni a körutazás iránti növekvő igényt. 2001-ben legalább 53 új hajó szerepelt a megrendelésekben. Sok újabb hajó „lebegő városokhoz” hasonlít, több mint 2000 utassal és mintegy 1000 főnyi személyzettel a fedélzetén. **Ahhoz, hogy a nagy hajók kiköthessenek, az országok gyakran mélyvízi kikötőket kotornak vagy átalakítják partvonalait, tönkretéve a part menti ökológiai rendszereket.** Kikötéskor pedig a hajók masszív horgonyai és láncai összetörhetik a korallokat, és kárt tehetnek a víz alatti élőhelyekben: 1994-ben a Kajmán-szigetek egyik tudósa arról számolt be, hogy több mint 120 hektárnyi korallzátony pusztult el a George Town kikötőjében lehorgonyzó hajók miatt.

A **buszos körutazók**, az egynapos kirándulásra utazók és más turisták elárasztják a sérülékeny kulturális és természeti kiránduló helyeket, amelyek nincsenek jól felszerelve ahhoz, hogy megbirkózzanak a turisták növekvő hadával. Kambodzsa több évszázados angkori templomainak látogatottsága több mint kétszeresére nőtt 1999-ben azután, hogy a kormány úgy döntött: megnyitják a szomszédos várost a nemzetközi repülőjáratok előtt – tovább fokozva az amúgy is törekeny kőstruktúrákra nehezedő nyomást. A világ számos parkjában a műanyag vizespalackok, az üdítőitalos dobozok és a rágógumipapírok egyre inkább mindennapos látványvá válnak.

A **turisták jelenléte a természetben befolyásolhatja a vadvilág viselkedését és szaporodását**. A bálnanéző hajók szerte a világon könyörtelenül követik a bálnákat és a delfineket, sőt még simogatni is lehet őket, ami befolyásolja az állatok táplálkozását és társas viselkedését. A turisták járművei is, amelyek Afrika szafariparkjaiban megközelítik a gepárdokat, oroszlánokat és más állatokat, eltéríthetik a vadakat a párzástól vagy zsákmányuk becserkészésétől. A szafarituristák az illegális elefántcsont talán legnagyobb vásárlói közé tartoznak; az elefántcsont a nemzetközi jog tilalma alá esik, mégis gyakran adják el gyanútlan turistáknak faragott emléktárgyak formájában.

A különösen érzékeny helyeken, például a kis szigeteken már aránylag kevés turista is nyomot hagyhat. A tu-

risták szándékuk ellenére is letaposhatják a növényzetet, vagy megzavarhatják a fészükön ülő madarakat, a párzó fókákat vagy más állatokat, és betolakodó növényeket, állatokat vihetnek magukkal cipőjükön, csomagjukban. Az „egzotikus” fajok behozatala kipusztítással fenyegeti a Galapagos-szigetek egyedi flóráját és faunáját, ahol a turizmus 66 százalékkal nőtt 1990 óta, és ahol a helyi lakosság száma – a turizmus csábításának hatására – megduplázódott az utóbbi 15 évben.

A **hegyvidéken az üdülők** és a hozzájuk kötődő infrastruktúra megzavarhatja az állatok vonulását, eltérítheti a patakok vizét, szemetet termelhetnek, amelytől nehéz megszabadulni a magasan fekvő helyeken, és erdőket pusztíthat ki, ami földcsuszamláshoz vezethet. Az egyik nepáli hegyi faluban állítólag évente egyhektárnyi szűz rododendronerdőt vágnak ki tüzelőfának az ország fellendülőben lévő gyalogos turizmusának kiszolgálására, s ezzel mintegy 30-75 tonna talaj erózióját idézik elő évente. Tanzániában pedig a Kilimandzsáró-hegy ösvényein túrázók száma úgy megugrott, hogy a kormány kénytelen volt a kétszeresére – fejenként 100 dollárra – emelni a hegymászóktól beszedett napi díjakat 1999-ben, hogy megfékezze a súlyos eróziót és egyéb környezeti károkat.

A part menti területeken az olyan népszerű szabadidős tevékenységek, mint a búvárkodás és a horgászat ártnak a korallzátonyoknak és más tengeri erőforrásoknak (bár ez a károkozás

Az ökoturizmus meg tud állni a saját lábán?

Ahogy a nemzeti parkoknak és a védett területeknek juttatott kormányalapok egyre zsugorodnak, a fejlődő világ egyre több kirándulóléhelye támaszkodik a turisták dollárjaira azért, hogy fenn tudja tartani magát. A Bonaire Tengeri Park például 1991-ben 10 dolláros belépődíjat kezdett el szedni az odalátogató bűvároktól. Egy éven belül a park elegendő pénzre tett szert ahhoz, hogy fedezni tudja éves működési és fenntartási költségeit.

Ám ez az önfinanszírozás nem működik mindenhol. Costa Ricában a látogatóktól szedett belépődíj a park éves költségvetésének csupán egynegyedét fedezi, a többit adományokból kell előteremteni. Az indonéziai Komodo Nemzeti Parkban pedig a turizmusból származó bevétel a park teljes kiadásainak mindössze 7 százalékát fedezte az 1990-es évek elején.

Néhány esetben egyetlen turizmusból származó dollárt sem fordítanak a nemzeti parkok megőrzésére vagy igazgatására, helyette a pénz a központi kormány vagy a korrupt parkvezetőség zsebébe vándorol. Egy tanulmány szerint abból a 3,7 millió dollárból, amit a turisták a mexikói Baja-félsziget sérülékeny belső területeinek meglátogatásakor fizettek 1993-ban, közvetlenül egyetlen centet sem fordítottak e terület védelmére vagy igazgatására.

Más esetekben a parkok vezetősége sajnálatosan alacsony belépődíjakat állapít meg, vagy egyáltalán nem is szed belépődíjat, mert fél, hogy azzal elriasztaná a látogatókat. A tanulmányok azonban rámutatnak arra, hogy sok turista hajlandó lenne sokkal többet is fizetni azért, hogy meglátogathassa ezeket a helyeket. Az Egyesült Államokban készült felmérések szerint a turisták 63 százaléka 50 dollárt is áldozna a meglátogatott hely megőrzésére, 27 százalékuk pedig akár 200 dollárt is rászánná.

Az a kevés hely, amely lényegesen nagyobb belépődíjat szed, és azt megőrzésre és igazgatásra fordítja, sok haszonra tesz szert, főleg ha különböző díjfokozatokat állapít meg a turisták és a helybeliek számára. A Galapagos Nemzeti Park igazgatási költségeinek kilencszeresére tett szert azzal, hogy a külföldi látogatóknak 100 dolláros belépődíjat számított fel. A gorillák megtekintésére vett 250 dolláros napi jegyek a fiatal ugandai parkrendszer bevételének 70 százalékát tették ki, s ez az 1990-es évek végén Ugandának mind a 11 nemzeti parkját eltartotta.

Néhány ökoturisztikai hely azonban soha nem képes annyi turistát vonzani, hogy el tudja tartani magát, még akkor sem, ha nagyobb belépődíjat szed. A Közép-Afrikai Köztársaságban lévő Dzangha-Sangha nevű védett területről készült tanulmányok arra mutatnak rá, hogy a turisták számának csaknem nyolcszorosára kellene növekednie ahhoz, hogy a beruházások terén pozitív változás következzen be – ami szinte lehetetlen –, még akkor is, ha a belépődíjak 16 dollárról 200 dollárra emelkednének.

csekély, összehasonlítva a korallok kifehéredésének, a túlzott mértékű halálszathatnak és az óceánok szennyezésének hatásával). Az UNEP szerint évente mintegy 300 000 bűvárutat hirdetnek meg a világ 6 millióra becsült bűvára számára. A bűvárok és a könnyűbűvárok a koralltelepek 10 százalékát törtek össze kezükkel és uszonyaikkal a népszerű vörös-tengeri korallzato-

nyoknál, Egyiptom és Izrael partjainál. Hozzájárul a pusztításhoz az is, hogy kagylóléhejakat és korallt szednek, és gyűjtik a korallzatónyokból a tenger gyümölcseit szerte a világon a turisták igényeinek kielégítésére.

Nem meglepő, hogy a turizmus által okozott környezeti kár végül is magára a turisztikai iparra üt vissza azzal, hogy elpusztítja a korallzatónyokat,

tengerpartokat, erdőket és más látnivalókat, amelyek elsődlegesen vonzzák a turistákat. **Ha a környezeti kár elég jelentős, az adott hely veszíthet látogatottságából, mint ahogy az indiai Kovalam, vagy a németországi Fekete-erdő és az Adriai-tenger olasz partja.** A környezet romlása meghiúsítja a turizmus fellendítésére tett erőfeszítéseket a fejlődő világ számos városában; például Kairó városi terjeszkedése sok látogatót riaszt el, ahogy a zsúfolt közlekedés és a szennyezés is teszi ezt például Bangkokban és Pekingben.

Az **ökoturizmus** „olyan felelősségteljes utazás természetes helyekre, amely megőrzi a környezetet és fenntartja a helyi lakosság jólétét” – a Nemzetközi Ökoturisztikai Társaság (NES) definíciója szerint. Az ENSZ a 2002-es évet az ökoturizmus nemzetközi évévé nyilvánította. Ám az, hogy az ökoturizmus valóra tudja-e váltani nagyra törő céljait, egyre inkább kérdéses. A probléma egy része a definícióból ered. Ma már egyre több szálloda és utazási iroda vallja magát az ökoturizmus képviselőjének, akár így van, akár nem. Sok turista ökoturizmusnak nevez ma már bármilyen utazást, amely természetes környezetbe vezet. **A valódi ökoturizmus és a tágabb értelemben vett természetbe való utazás közötti határ egyre inkább elmosódik.** A tágabban értelmezett ökoturizmus a turisztikai ipar egyik leggyorsabban növekvő ágazata. A NES becslése szerint az utazásnak ez a formája évente 20 százalékos növekedést mutat (össze-

hasznolva az egész turizmus 7 százalékos növekedési rátájával), és mintegy 154 milliárd dollár bevételre tett szert 2000-ben.

Bár a világ legtöbb ökoturistája Észak-Amerikából és Európából érkezik, a leglátogatottabb helyek közül sok a fejlődő világban található. A népszerű programok közé tartoznak a szafarik Afrikában, a gyalogtúrák a Himalájában, a kirándulások Közép- és Dél-Amerika esőerdőiben, és a búvárkodás Délkelet-Ázsiában és a Karib-tengeren. Ez az igény várhatóan a 21. században is fennmarad: a WTO jóslata szerint a jövő legdivatosabb úti céljai „a legmagasabb hegyek csúcsai, az óceánok mélységei és a világ legtávolabbi pontjai” lesznek.

Az ökoturizmus iránti fokozódó érdeklődésnek sok haszna van. A kormányok az értékes természeti területeket világszerte nemzeti parkokká vagy védett területekké nyilvánítják, így megóvják őket az olyan környezetpusztítástól, mint amit a mezőgazdaság, a fakitermelés és a bányászat okoz. **Az ökoturizmus forgalma leginkább azokon a helyeken lendült fel, ahol a legtöbb a védett terület.** 1997-ben a közel 6 millió Dél-Afrikába látogató turista mintegy 60 százaléka tért be valamelyik nemzeti parkba.

Ám a nemzeti parkok és védett területek létrehozása után nem minden kormány hajlandó vagy képes finanszírozni azok fenntartását. Pénzügyi támogatásuk világszerte csökkenőben van. Sok kormány abban reménykedik,

hogy a turisták belépődíjaiból és adományából képes lesz majd fokozni a parkok gondozását, megerősíteni infrastruktúrájukat és megvédeni őket a betolakodóktól. Ez az önfinanszírozó rendszer egyes helyeken sikeres, más-
hol kevésbé. *(L. Az ökoturizmus meg tud állni a saját lábán?)*

Megoldásként sok ország megpróbálja meggyőzni az idegenforgalmi magánbefektetőket, hogy segítsék a természetes helyek védelmét. Brazíliában, Chilében, Kolumbiában, Kenyában és Dél-Afrikában robbanásszerűen megnőtt a magántulajdonban lévő rezervátumok száma, és sok közülük megnyitja szállásait és ösvényeit a turisták előtt. Két közép-amerikai magánrezervátum – egy Costa Rica-i és belize-i – jó irányítás alatt áll, és elegendő jövedelemre tesz szert a turistáktól szedett belépődíjakból. A Latin-Amerika és Afrika Szahara alatti részének 32 magánrezervátumáról készített felmérése szerint a rezervátumok több mint a fele nyereséges volt, és összesített jövedelmezőségük 21 százalékkal nőtt 1989 óta. **A turizmusból származó bevételek a rezervátumok jövedelmének átlagosan több mint 67 százalékát alkották.**

Számos ökoüdülőhely gondosan figyeli a látogatók hatását a környezetre, és saját ökológiai és társadalmi „lábnyomát”. A szállásokat általában propángázzal, kerozinnal, nap- vagy szélenergiával fűtik, nincs vízvezeték, és minimális a hulladék. Az egyik Costa Rica-i Nemzeti Park Sí Como No

üdülőhelye környezetvédelmi intézkedései közé tartozik, hogy napenergiát használ, lebegő hidakat épít utak és járdák helyett, őshonos növények ültetésével próbálja megfékezni az eróziót, szponzorálja a tengerpart tisztítását, a vendégeknek pedig eldobható helyett újra használható lepedőket és törülközőket ad. Ám nem minden ökoturisztikai magánberuházás tartja ennyire szem előtt a környezet megővését. A parkok közelében vagy azokon belül, a nagy szállodák, éttermek és koncessziós létesítmények növekvő jelenléte könnyen tönkretetheti a természetes környezetet.

Tény, hogy **amint az ökoturizmus belép a fővonalba, egyre inkább ugyanazokkal a problémákkal szembesül, mint a hagyományos turizmus.** Az ökoturizmus korai híveinek nagy részét a nagyfokú környezeti és politikai tudatosság motiválta, és a helyi közlekedési eszközöket vette igénybe, a helyi igazgatású szállodákban szállt meg, és a helyi éttermekben evett. Ám napjaink ökoturistáit csekélyebb környezeti felelősség jellemzi – magasabb színvonalú szállodákat követelnek, s ezek több erőforrást fogyasztanak, és egyre több szemetet termelnek. Kevés helyen szembeötlőbb a „tömeges” ökoturizmus veszélye, mint Costa Ricában, amely egykor kevésbé ismert trópusi úti cél volt. Azóta vált olyan népszerűvé, hogy új repülőterek, tengerparti üdülők, golfpályák és kishajókikötők épülnek, hogy helyet adjanak az évente odalátogató 700 000 turistá-

nak, ez pedig könnyen elpusztíthatja a buja esőerdőket és más látnivalókat, amiért a turisták odamennek.

Mindazonáltal történnek erőfeszítések az ökoturizmus egy „eredetibb”, környezetkímélőbb formájának előmozdításáért. **Az olyan kezdeményezések, amelyeket vagy a helyi közösségek irányítanak, vagy amelyek megosztják a haszon jó részét a helyi lakosokkal, különösen sikeresek lehetnek** a célok elérésében. Ezek a házi étkezéstől a kis kunyhók kiadásán vagy a tradicionális táncok bemutatásán át egészen a nagyobb beruházásokig terjedhetnek, mint amilyenek az ökoszálások vagy a fedett járdák.

A helybeliek széles körű bevonása csökkentheti a jövedelmek kiáramlását, és növelheti az ott élőkben a vadvilág és más természeti források megbecsülését. Amikor az egyik ugandai gazda arról beszélt, hogy az utóbbi időben mennyire fellendült a gorilla-turizmus a közeli Budongo Erdei Rezervátumban, annak hasznát is észrevette: **„Soha nem gondoltuk, hogy ezek a semmirevaló majmok pénzt is hozhatnak... ma már belőlük tartjuk fenn iskoláinkat.”** Ha a helyi közösségek látják a turizmusból származó közvetlen hasznot, hajlanak afelé, hogy mérsékeljék az erőforrások kihasználását, és aktívan védjék a természeti helyeket. Szerke a világon sok volt orvvadász, vadász és halász ma már turistákat vezet a környező dzsungelben vagy a korallzátonyok körül, és kevésbé úzi korábbi pusztító munkáját.

A tanulmányok arra is rámutatnak, hogy ahol nem vonják be a helybelieket a növénytermesztő, állattenyésztő és tüzelőgyűjtő területüket érintő turisztikai fejlesztésbe, ott nagyobb a valószínűsége annak, hogy ellenzik és megpróbálják aláaknázni ezeket az erőfeszítéseket, veszélyeztetve ezáltal a természet megőrzésének céljait. Ott, ahol kizárják a helyi részvételt, gyakrabban fordul elő orvvadászat, vandalizmus, sőt fegyveres konfliktus is.

Ahogy az ökoturizmus egyre inkább elfoglalja az őt megillető helyet, az egyik legnagyobb kihívás láthatóan az, hogy megtalálja az egyensúlyt a lehetséges előnyök és a buktatók között, és az ökoturizmus is megteremtheti a maga társadalmi és környezeti problémáit. Az elért hatás végső soron a vállalkozás minőségétől, az idegenvezetők képzésének színvonalától és a turistáknak a viselkedésétől függ. **Az ökoturizmus azonban az utazásnak mindig is egy kis szeletkéje marad,** amely a világnak viszonylag olyan kevés területén jelentős, amelynek még vannak értékes természeti látnivalói. Keveset tud tenni például a Bangkokéhoz hasonló városi tömegturizmus nagyon is valódi környezeti problémáinak megoldására. És mint ilyen, csupán egy lehetséges megoldásként jöhet szóba a fenntarthatóbb turisztikai fejlődés stratégiái között.

A WTO szerint a **fenntartható turizmus** „az összes erőforrás olyan kezelése, amellyel a gazdasági, társadalmi és esztétikai szükségletek kielégítthe-

2. táblázat. A szállodák „zöldítésének” sikertörténetei

Szállodák vagy szállodaláncok	„Zöldítési” kezdeményezések
Hilton International	Az utóbbi években a gázköltések 60 százalékos, az elektromos áram és a víz külön-külön 30 százalékos megtakarítását érte el, a szemét mennyiségét pedig 25 százalékkal szorította vissza. A bécsi Hilton és a bécsi Plaza a mosdai szennyves mennyiségét évente 164 000 kilogrammal csökkentette, minimálisra fogva a víz és a vegyszerek használatát.
Singapore Marriott és Tang Plaza	Évente mintegy 40 000 köbméter vízmegtakarítást ért el, ami közel 20 százalékos csökkenést jelent.
Sheraton Rittenhouse Square, Philadelphia	93 százalékban használ visszaforgatott gránit padlót, organikus ágyneműt, kiselejtezett faanyagból készült éjjeliszekrényt, természetes színezőanyaggal festett, újra feldolgozott szőnyeget, valamint mérgező anyagot nem tartalmazó tapétát, szőnyeget, textíliát és tisztítószereket. A 2 százalékos többletberuházás bőségesen megtérült az első hat hónapban.
Scandic	20 százalékkal csökkentette az egy vendégre jutó vízfogyasztást az utóbbi években. Ezenkívül szobáinak 97 százaléka megfelel az újrahasznosítás kritériumainak, valamint évente 1500 ilyen szobát épít vagy alakít át utólag.
Inter-Continental szállodák és üdülőhelyek	A szállodáknak egy 134 környezetvédelmi akciót tartalmazó programot kell teljesíteniük, valamint speciális energia-, hulladék- és vízgazdálkodási céloknak kell eleget tenniük. 1988 és 1995 között a szállodalánc 27 százalékkal csökkentette összes energiaköltségét. 1995-ben 3,7 millió dollárt takarított meg azzal, hogy 10 670 kilogrammal kevesebb kén-dioxidot bocsátott ki és 610 866 köbméterrel kevesebb vizet használt fel – ez átlagosan szállodánként a vízfelhasználás közel 7 százalékos mérséklését jelenti, a nagyobb vendégszám ellenére.
Forte Brighthouse, West Yorkshire, Egyesült Királyság	Az energiatakarékos égőkre való áttérés az energiafelhasználást 45 százalékkal csökkentette, a fenntartási költségeket 85 százalékkal mérsékelte, a szén-dioxid-kibocsátást pedig 135 tonnával szorította vissza. Ezek a változtatások nem egészen egy éven belül megtérültek.
Hyatt International	Az Egyesült Államokban az energiatakarékosági intézkedések 15 százalékkal csökkentették az energiafelhasználást, és a szállodának évi 15 millió dolláros megtakarítást hoztak.
Holiday Inn Crowne Plaza, Schiphol repülő tér, Hollandia	Miután felkérték a vendégeket, hogy ne cseréljék ki minden nap ágyneműiket és törülközőiket, a szállodában csökkent a szennyes ruhák tömege, valamint a mosáshoz használt víz és mosószer mennyisége, a költségek pedig 20 százalékkal mérséklődtek.

tők, miközben megmaradnak a kulturális integritás, a fő ökológiai folyamatok, a biológiai sokszínűség és az élet fenntartásának rendszerei”. A turizmus fenntarthatóbbá tételének igénye

folyamatosan erősödött az elmúlt évtizedben, főleg az 1992-es riói ENSZ-konferencia után. Fontos mérföldkövet jelentett 1996-ban az, amikor a WTO, az Utazási és Turisztikai Világ-

tanács (WTTC) és a Föld Tanács kidolgozta *Az utazásért és a turisztikai iparért* programot, amelyben felvázolták az iparág, a kormányok és egyéb szervezetek kulcsfontosságú lépéseit. Míg az iparág számos intézkedése a környezeti fenntarthatóságot szolgálja, addig kevés szó esik a társadalmi és kulturális szükségletekről, köztük a munkaerőről, a kultúrák védelméről, valamint a helyi gazdasággal és közösségekkel való szoros kapcsolat kérdéseiről. Kevés szó esik benne viszont a közvetlen kormányzati felügyeletről és az olyan nemzetközi eszközökről, mint a turisztikai adó.

A turizmus fenntarthatóbbá tétele megköveteli a gondos tervezést minden szinten, valamint az összes résztvevő bevonását, köztük a helyi közösségeket is, amelyeket közvetlenül érint a turizmus. Ám nem lesz könnyű összehangolni a turistaszám növelésére törekvést a fenntarthatóság igényével. **Mindazonáltal a turisztikai ipar sok pozitív lépést tett azért, hogy környezeti és társadalmi felelősségét növelje.** Ezeknek a változásoknak legalábbis egy része válasz arra, hogy a fogyasztók egyre több környezetbarát turisztikai terméket igényelnek.

A világ számos nagyobb idegenforgalmi cége – a szállodáktól az utazási irodákig – tesz formális lépéseket azért, hogy a környezetvédelem jegyében átszervezze irányítását és működését, többek között csökkenteni a víz, az energia és más erőforrások felhasználását, javítja a hulladék kezelésének és el-

helyezésének módját. A szállodaiiparban a változások különösen hasznosak lehetnek, nemcsak azért, mert a szállodák sok anyagot és energiát használnak fel, hanem azért is, mert óriási mértékben befolyásolhatják vendégeik, alkalmazottaik és szállítói szokásait és gyakorlatát. Számos szálloda környezeti és költségkímélő akciók egész sorát indítja el, az energiatakarékos égők és berendezések alkalmazásától a biológiailag lebomló takarítószer be-szerzéséig. (L. 2. táblázat.)

A tengeri körutak szervezői is igyekeznek a környezetvédelmet beépíteni tevékenységükbe, bár még sok tenni-valójuk akad. Egyes vállalatok viszonylag egyszerű intézkedéseket hoztak, amilyen például a műanyag áruk újrahasznosítása, vagy a visszaváltható és újra használható konténer igénybevétele. Mások olyan új hajókat szereznek be, amelyekben víztisztító berendezések vagy generátorral összekapcsolt, energiát termelő szeméttégető van. Fontos lépés volt, hogy 2001 júniusában a Tengeri Körutakat Szervező Társaságok Nemzetközi Tanácsa, egy befolyásos turisztikai lobbicsoport, amely a világ 16 legnagyobb tengeri körutakat szervező társaságát képviseli, **a szemétkelésre vonatkozó új, kötelező előírásokat fogadott el tagjai számára.** A vállalatok elveszíthetik tagságukat, ha nem tartják be az irányelveket, amelyek új szabályokat tartalmaznak a szennyvíz, a használt elemek, a fotó-előhívószer és száraztisztítási vegyszerek elhelyezésére.

3. táblázat. Néhány világszerte bevezetett turisztikai minősítés

Név	Hatókör	Leírás
Zöld Glóbusz 21	Több mint 100 ország mintegy 500 vállalatát és helyét díjazta.	Azokat a vállalkozásokat jutalmazza, amelyek a társadalmi felelősséget és az Agenda 21 alapelveit beépítik üzleti programjaikba. A turistákat azonban megtevesztheti azzal, hogy nemcsak a minősítést elérő üzleteket jutalmazza, hanem az azt megpályázókat is.
Ecotel@, HVS International ipari konzultációs csoport programja	Latin-Amerikában 23, az Egyesült Államokban és Mexikóban 7, Japánban 5 és Indiában 1 szállodának adott minősítést.	A környezeti elkötelezettséget, hulladékgazdálkodást, energia- és vízmegtakarítást, környezeti oktatást és a közösségi feladatokat vállaló szállodákat 0-5 földgömbjellel tünteti ki. A szállodákat kétévenként felülbírálják, és előzetes bejelentés nélküli ellenőrzés bármikor előfordulhat.
Európai Kék Zászló Kampány	21 európai országban több mint 2750 helyet fog át; Dél-Afrika és a Karib-tenger térsége is belép a kampányba.	Egy évre szóló ökomínósítést nyújt a magas környezeti mércét megütő, egészségügyi és biztonsági berendezésekkel rendelkező tengerparti fürdőhelyeknek és kishajó-kikötőknek. Hatására javult az európai fürdőhelyek minősége és vonzereje. Egy nemzetközi nonprofit szervezet, a Környezeti Oktatási Alapítvány működteti.
A fenntartható turizmus tanúsítványa, Costa Rica	1997 óta mintegy 54 szállodának adott minősítést.	A szállodákat 1-től 5-ig minősíti, környezeti és társadalmi kritériumok szerint. Hatására javult a turisztikai vállalatok és a turisták környezeti tudatossága. A minősítettek között azonban egyre több a nagy szálloda, amely valószínűleg túl nagy ahhoz, hogy valóban megfeleljen a fenntarthatóság követelményeinek.
Okos utazó, Galapagos, Ecuador	1999 óta a térségben közlekedő 80 hajó közül 5 kapott minősítést.	Speciális pecséttel látja el azokat az utazási irodákat és hajókat, amelyek önkéntesen alapot tesznek a hajók és csónakok fenntartására és működtetésére, a kikötők fenntartására, valamint a szennyvíz és a tüzelőanyag kezelésére vonatkozó speciális követelményeknek. Az Esőerdő Szövetség és egy helyi környezetvédelmi csoport közös programja.
Zöld Levél, Thaiföld	2000 októbere óta 59 szállodát minősített.	A szállodákat 1-től 5-ig terjedő „zöld levél” jelzéssel látja el környezetpolitikai és egyéb intézkedéseik alapján. Célja, hogy a hazai szállodaiparban növelje a hatékonyságot és a tudatosságot.

A világ legnagyobb idegenforgalmi vállalatai közül 2000-ig 24 csatlakozott egy új, önkéntes utazásszervezési kezdeményezéshez, amelyet az UNEP, az UNESCO és a WTO támogat. Ennek tagjai megállapodtak abban, hogy a fenntarthatóság szempontjait beépítik

irányításukba és az utazások tervezésébe, valamint hogy megosztják egymással tapasztalataikat, és alkalmazzák a legjobb megoldásokat.

A turisztikai vállalatok egy önkéntes minősítési programban is részt vesznek, és a környezetileg vagy társadal-

világ ésszerű megoldásokat követő társaságok vagy helyek elismerő pecsétet kapnak. (L. 3. táblázat.) A minősítés nemcsak hasznos marketingeszköz, hanem arra is ösztönözheti a turisztikai ipart, hogy környezetbarátabb ajánlatokat alakítson ki, a fogyasztókat pedig informálhatja a fenntarthatóbb utazások választékáról. **Sajnos több mint száz egymással versengő turisztikai minősítési program létezik világszerte**, és még nincsenek olyan nemzetközi irányelvek, amelyek segítenének az utazóknak különbséget tenni azok értéke vagy hatékonysága között.

Ahogy a világgazdaság változó szabályai még mindinkább megnyitják a piacokat a turizmus előtt, a kormányoknak, a nemzetközi intézményeknek, a civil szervezeteknek és **maguknak a turistáknak is aktívabb szerepet kell játszaniuk a fenntartható idegenforgalomban**. Ez azonban nem lesz könnyű. A turizmus gyors fejlődését nagyrészt a külső beavatkozás hiánya segíti; akárcsak a legtöbb iparág, a turisztikai ipar is ellenzi a beavatkozást, amelyet a versenyképességre és a profitra nézve hátrányosnak ítél. Ráadásul minden jel arra mutat, hogy a kormányok a szabályozás szigorítása helyett még nagyobb teret engednek a magán-szereplőknek.

Az országos és regionális területrendezési tervezés, amely figyelembe veszi a helyi lakosok, a turisták és más felhasználók, valamint a környezet eltérő érdekeit, fontos eleme a fenntartható turizmus stratégiájának. Ez az

idegenforgalmi hatóságoknak nagyobb beleszólási jogot ad abba, hogy legyen-e fejlesztés egy környezetileg vagy kulturálisan érzékeny területen, vagy azt csak ellenőrzés alatt végezhessek. Másutt a kormányok azzal próbálják fékezni a turizmus környezeti hatásait, hogy korlátozzák természeti vagy kulturális helyeik látogatóinak a számát – bár gyakran nehéz meghatározni a kihasználtság megfelelő szintjét.

A szabályozáson kívül a kormányok gazdasági eszközökkel is ösztönzik a felelős turizmus térnyerését. Ezek közé tartoznak a használati díjak, a jó módszerek támogatása, és ökoadó kivetése mindenre, a szállásoktól a légi és a tengeri közlekedésig. Az adók azonban gyakran vitatható értékűek, mivel a vállalatok attól tartanak, hogy elriasztják a turistákat. **Valójában az adók helyett sok kormány inkább kínál adómentességet, kölcsönöket és egyéb ösztönzőket a befektetők csábítására.**

A kormányok nemzetközi szinten is felléphetnek és támogathatják az idegenforgalmat érintő nemzetközi környezeti megállapodások betartását, amilyenek például az éghajlatváltozásra és a biodiverzitásra vonatkozó egyezmények. Sok kormány külföldi társaságokra támaszkodva szerzi meg a hiányzó támogatást. Például nemzetközi hitelező intézmények, mint a Világbank és az Ázsiai Fejlesztési Bank (ADB) növelték a fenntartható turizmusra és annak infrastrukturális fejlesztésére szánt pénzalapjaikat. 2001-ben **az ADB 2,2 millió dolláros hitelt**

hagyott jóvá a Cook-szigetek szemétkelési infrastruktúrájának javítására – bár többet is lehetne tenni azért, hogy az ilyen támogatás a kisebb kezdeményezésekhez is eljusson.

Egyéb nemzetközi intézmények azon dolgoznak, hogy meghatározzák a fenntartható turizmus mércéit, ami megkönnyíti a kormányok és a vállalatok számára, hogy lemérjék a fejlődést. A WTO kilenc alapvető mutatót vizsgált meg a turisztikai célpontok „egészségi állapotának” felmérésére, és kidolgozott egy szállodai ellenőrzési programot, amellyel segítheti a kisebb szállodák tulajdonosait, hogy a környezetért nagyobb felelősséget vállaljanak. Az IMO pedig felülvizsgálja és

kikényszeríti a nemzetközi előírások betartását a hajózásban és tengerészetben, beleértve a tengeri körutazásokat is. De egyre több aggodalomra ad okot, hogy a turisztikai ipar hajlama az önkéntes önszabályozásra alááshatja azt, hogy globális szinten szigorúbb szabályok lépjenek életbe.

Az utóbbi néhány évtizedben a civilek – köztük a polgárok csoportjai, a széles néprétegek aktivistái és maguk a turisták – fejtették ki a legnagyobb nyomást a fenntarthatóbb turizmus létrehozására. A helyi közösségek és a nemzetközi aktivista csoportok sikereket értek el a nem fenntartható turizmus elleni harcukban.

A turistáknak is egyre nagyobb a felelősségük utazásaik környezeti és társadalmi hatásaiért. (*L. Mit tehetünk mi...?*)

A fenntartható turizmus azt jelenti, hogy a Földre gyakorolt szélesebb körű hatásunk tudatában utazunk. Erre mindenkinek gondolnia kell – az idegenforgalmat ösztönző kormányoktól a turisztikai vállalatokig és a turistákig. Együtt kell megtalálniuk az egyensúlyt a turisták kielégítésének célja, valamint a kulcsfontosságú környezeti és társadalmi célok között, mint amilyenek az erőforrások fogyasztásának csökkentése, a szegénység felszámolása, s a kulturális és biológiai sokféleség megőrzése.

Mit tehetünk mi, turisták a fenntartható turizmusért?

- Elutazás előtt a turisták utánanézhethetnek, hogy az utazási irodák környezeti és kulturális szempontból érzékenyek-e, foglalkoztatnak-e helyi lakosokat, és átengedik-e profitjuk egy részét a helyi közösségeknek vagy a természetvédelem céljaira. A Nemzetközi Ökoturisztikai Társaság „Nem mindegy, hogy milyen utazást választ” kampánya segít az utazóknak felelős utazási irodákat és idegenvezetőket választani, és arra ösztönzi őket, hogy a helyi termékeket és szálláshelyeket részesítsék előnyben. A Conservation International pedig honlapján külön hirdeti az utakat, amelyek a helyi környezetvédelmi erőfeszítéseket segítik.
- Úti céljukat elérve a turisták előnyben részesíthetik a környezetkímélőbb szállásokat, betarthatják a helyi szabályokat, helyi élelmiszert és termékeket vásárolhatnak, és visszautasíthatják a veszélyeztetett állatokból készült emléktárgyakat. Minimálisra csökkenthetik a kulturális súrlódásokat, ha tájékozódnak a helyi szokásokról, a nyelvről; ha engedélyt kérnek a fényképezésre vagy a szent helyekre való belépésre; ha támogatják a helyi művészeteket, és ha általában tiszteletben tartják mások jogait és magánéletét.

